

УДК 37.091.4Сухомлинський:[002.1–
028.14:004.65(477)]:[02:303.682]

БІБЛІОМЕТРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРО В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІЙ РЕФЕРАТИВНІЙ БАЗІ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Людмила ЗАЛІТОК (Київ)

У публікації проведено бібліометричний аналіз відображення в загальнодержавній базі даних «Україніка наукова» документо-інформаційного потоку з питань сухомлинистики. Визначено перелік типів і видів документів, список авторів, які мають найбільшу кількість публікацій з розглянутої тематики. Встановлено коло періодичних видань, у яких представлено документи й матеріали з сухомлинистики. Визначено проблеми та шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: бібліометричний аналіз, реферативна база даних «Україніка наукова», сухомлинистика, реферативна інформація

В статье осуществлен библиометрический анализ отображения в общегосударственной базе данных «Украиника научная» документо-информационного потока по вопросам сухомлинистики. Определен перечень типов и видов документов, список авторов, имеющих наибольшее число публикаций по рассматриваемой тематике. Установлен круг периодических изданий, в которых представлены документы и материалы по сухомлинистике. Определены проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: библиометрический анализ, реферативная база данных «Украиника научная», сухомлинистика, реферативная информация.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 4 лютого 1998 р.) визначає як одне з головних програмних завдань бібліотек формування національних інформаційних ресурсів, що стають ключовими чинниками соціально-економічного прогресу й розвитку демократії [1]. Серед першочергових питань на шляху розв'язання цього завдання – проблема створення Національної системи реферування української наукової літератури з метою аналітико-синтетичної переробки вітчизняного потоку наукової інформації, кумуляції та депозитарного зберігання результатів переробки у відповідних базах даних (БД) і забезпечення багатоаспектного використання цих інформаційних ресурсів.

Світовий досвід підтверджує, що саме реферативні БД і реферативні журнали (РЖ) не лише здійснюють оперативне інформування різних категорій користувачів про поточну наукову літературу, а й сприяють ретроспективному пошуку друківаних матеріалів, зменшують негативний вплив, пов'язаний із диференціацією наук, інформують про досягнення в суміжних галузях наук, про інтеграцію наукових напрямів і дисциплін тощо. Значна кількість реферативних БД зарубіжних країн сьогодні дає змогу українським ученим отримати досить повне уявлення про тенденції розвитку світової науки. Водночас у цих БД практично не репрезентовано потік української наукової літератури. На нашу думку, відсутність цілісної вітчизняної системи реферування друкованої продукції стає завадою на шляху якісного інформаційного обслуговування науковців і фахівців, міждержавного обміну науково-технічною інформацією, виходу інтелектуальних доробок науковців України за її

межі, а також причиною інших втрат, насамперед, у сфері інформаційного суверенітету й авторських прав. Загалом відсутність Національної системи реферування наукових видань робить неможливим приєднання України до спільноти інформаційно розвинених держав.

Електронна бібліотека та реферативна БД як система-навігатор, що допомагає здійснювати пошук необхідної інформації – це саме ті перспективні інформаційні продукти й технології, яких потребує користувач від сучасної бібліотеки.

З 1998 року Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського й Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України започатковано формування загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова». Споживачі інформації позитивно оцінили появу БД, оскільки головним завданням її створення, поповнення та функціонування є досягнення стовідсоткового відображення друківаних наукових праць учених нашої країни з усіх галузей науки. Зазначена БД має друкований супровід – реферативний журнал «Джерело» [4].

Метою створення й наповнення загальнодержавної БД «Україніка наукова» є формування сегменту національного інформаційного ресурсу, представлення української науки у світовому інформаційному просторі, інформаційне обслуговування вчених України, вдосконалення технологій пошуку інформації. Це обумовлено необхідністю інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні, ефективного використання науково-дослідних робіт, взаємного інформування вчених і дослідників про напрями та результати досліджень.

БД дає можливість визначити пріоритетні й найактуальніші напрями досліджень, які користуються найбільшим попитом, здійснювати оперативне інформування різних категорій споживачів інформації про нововидану літературу, використовувати найсуттєвіший фактографічний матеріал, сприяти ретроспективному пошуку документів.

Реферування наукових праць та розміщення рефератів у БД «Україніка наукова» вважається першим кроком у цільовій підготовці наукових фахових видань України до включення у міжнародну наукометричну бібліографічну та реферативну базу даних Scopus з метою оцінювання наукового потенціалу держави в цілому та окремих суб'єктів наукової діяльності в Україні.

Задля забезпечення максимального охоплення наукової літератури й оперативності її представлення НБУ ім. В. І. Вернадського було запропоновано кооперативну технологію наповнення реферативної БД. Вона полягає в залученні до реферування суб'єктів вітчизняної системи документальних наукових комунікацій (бібліотек та органів НТІ, редакцій періодичних видань, видавництва тощо). На сьогодні головними виконавцями наповнення БД є Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Державна науково-педагогічна бібліотека ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), Національна наукова медична бібліотека України.

За даними дослідників, наявна БД рефератів наукових видань України налічує приблизно 320 000 записів і щороку поповнюється в середньому на 40 000 рефератів. Щодня до реферативної БД «Україніка наукова» звертається 350–400 користувачів (кількість унікальних ір-адрес). Реферативну БД «Україніка наукова» включено до колекцій електронного сервісу «The European library», де вона активно функціонує [3].

Галуzeвий реферативний інформаційний ресурс із питань педагогіки, психології й освіти формує мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, яку очолює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Головна освітянська бібліотека в системі науково-інформаційного забезпечення спеціалістів галузі з 2007 року активно розробляє реферативний напрям [1], який шляхом реферування статей із періодичних і продовжуваних видань дає змогу оперативного ознайомлювати вчених і практиків із масивом первинних документів з питань педагогіки, психології й освіти. Галуzeва реферативна БД, представлена на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та передається для формування національної

реферативної БД «Україніка наукова» і до друку в УРЖ «Джерело».

На сьогодні однією з найбільш досліджуваних персоналій в українській педагогіці є постать В. О. Сухомлинського. З позицій нашого дослідження науковий інтерес становить вивчення кількісного представлення існуючого документного потоку з сухомлиністики в БД «Україніка наукова», що й становить **мету** даної публікації.

Постійне зростання обсягів документно-інформаційних потоків із сухомлиністики спонукає науковців до дедалі більшого застосування вимірювальних процедур оцінки інформації як основи для формування нових підходів до вивчення й застосування ідей В. О. Сухомлинського. Світовий досвід показує, що саме реферативні БД і реферативні журнали (РЖ) сприяють проведенню наукометричних та бібліометричних досліджень.

На основі статистичних даних реферативної БД нами було визначено першорядні **завдання** дослідження – виявлення типів видань, представлених у БД з означеного питання; аналіз даних відображення рефератів на статті з періодичних видань; виявлення представлених у БД напрямів розвитку сухомлиністики, внесків педагогічних видань й окремих науковців у поширення ідей В. О. Сухомлинського за допомогою БД; визначення проблем і шляхів їх розв'язання.

На нашу думку, динаміка оприлюднення реферативної інформації з питань сухомлиністики є важливою основою для осмислення подальших кроків розвитку означеного напрямку в системі науково-інформаційного забезпечення педагогічної науки.

Нами було проведено розширений пошук документів із питань сухомлиністики в БД «Україніка наукова» за період 1998–2013 рр. Загалом виявлено 78 документів. У масив документів, який розглядається (див. *табл. 1*), увійшли статті з монографії – 1, з посібника – 1, з наукових збірників – 6, із бібліографічних покажчиків – 2, із наукових журналів – 68.

Отже, серед типів документів, присвячених В. О. Сухомлинському, більшість становлять статті в науковій періодиці. Таке кількісне співвідношення видається нам закономірним, оскільки за загальним обсягом матеріалу БД «Україніка наукова» статті з періодичних і продовжуваних видань становлять 60% масиву наукової інформації. Зазначимо, що наповнення реферативної БД первинних документів із питань педагогіки, психології й освіти має значні лагуни, не відображає весь масив наукових видань України, що унеможливує повний аналіз стану сухомлиністики.

№ п/п	Тип документа	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2012
	Монографії						1						
2.	Посібники								1				
3.	Наукові збірники			1		2			3				
4.	Бібліографічні покажчики				1					1			
5.	Періодичні видання	3	1	1				2	3	41	10	6	1

Табл. 1. Типи видань, представлених у БД «Україніка наукова»

Під час дослідження нами було виявлено, що з 32 назв періодичних і продовжуваних видань, які видають педагогічні й інженерно-педагогічні ВНЗ III–IV р. а., в «Україніці науковій» представлено матеріали продовжуваних видань таких ВНЗ, як: Слов'янський державний педагогічний університет; Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка; Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини (див. табл. 2), а періодичні видання – Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка («Молодь і ринок») (див. табл. 3).

№ п/п	Назва закладу	2000	2002	2007
1.	Слов'янський державний педагогічний університет			3
2.	Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка		1	
3.	Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини	1	1	

Табл. 2. Заклади, видання яких представлені в БД «Україніка наукова»

Найактивніше представлено реферати на статті про В.О. Сухомлинського з періодичних видань, засновниками яких є НАПН України, її установи та МОН України (див. табл. 3). Слід зауважити, що з дев'ятнадцяти Всеукраїнських педагогічних читань, які було проведено в різних регіонах України, в БД «Україніка наукова» наявні матеріали лише чотирнадцятих Всеукраїнських педагогічних читань («Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховання громадянина», Слов'янський державний педагогічний університет, 2007).

Аналіз даних відображення рефератів на статті з періодичних видань із питань сухомлиністики виявив, що всього в БД представлено рефератів на 65 статей з 15 періодичних видань (див. табл. 3).

№ п/п	Назва журналу	1998	1999	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.	Директор школи, ліцею, гімназії					1				
2.	Молодь і ринок						1			
3.	Наука і освіта					27				
4.	Нова педагогічна думка					3	1			
5.	Неперервна професійна освіта: теорія і практика					1				
6.	Освіта на Луганщині					2				
7.	Педагогіка і психологія	3	1			2	1	1		

№ п/п	Тематика	Кількість публікацій	Вид видання
8.	Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту		
9.	Педагогічний вісник	2	
10.	Педагогічний пошук		
11.	Післядипломна освіта в Україні	2	
12.	Постметодика	1	
13.	Рідна школа	2	
14.	Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві	2	
15.	Шлях освіти	2	

Табл. 3. Список періодичних видань з публікаціями з питань сухомлиністики

Лідером за кількістю представлених у реферативній БД документів із питань сухомлиністики є журнал «Наука і освіта». На нашу думку, це можна пояснити прагненням періодичного видання бути більш публічним і наблизитися до європейських інформаційних стандартів.

Особливий інтерес становить тематика публікацій, за якою можна визначити найбільш представлені сьогодні в «Україніці науковій» теми по сухомлиністиці (див. *табл. 4*).

№ п/п	Тематика	Кількість публікацій	Вид видання
	Педагогічна система В. О. Сухомлинського	9	Стаття
	Розвиток особистості	9	Навчально-методичний посібник, стаття
	Дошкільне виховання	9	Стаття
	Досвід використання ідей В. О. Сухомлинського	8	Стаття
	Громадянське виховання	6	Стаття, збірник наукових праць
	Педагогічна майстерність учителя	5	Монографія, стаття
	Дитячий колектив	4	Стаття
	Збереження здоров'я	4	Стаття
	Моральне виховання	3	Стаття
	Книга, читання, слово	3	Стаття
	Батьківська педагогіка	2	Збірник наукових праць, стаття
	Духовні цінності	2	Стаття
	Розвиток мовлення	2	Стаття

Табл. 4. Тематика публікацій

У таблиці (див. *табл. 5*) наведено прізвища авторів, яким належать більше ніж одна публікація з-поміж представлених у БД на поточний момент.

№ п/п	Прізвище І.П. автора	Кількість публікацій	Вид видання
1.	Бондар Л. С.	4	Стаття
2.	Калмиков Г. В.	3	Стаття,
3.	Луцок А. М.	3	Монографія, стаття
4.	Антонець М. Я.	2	Стаття
5.	Іонова О. М.	2	Стаття
6.	Сяо Су	2	Стаття
7.	Білюк О. В.	1	Навчально-методичний посібник

Табл. 5. Автори, представлені в БД «Україніка наукова»

Отже, серед авторів-лідерів за кількістю публікацій у реферативній БД виділяємо: Бондар Л. С., Калмиков Г. В., Луцок А. М.

Проведене дослідження виявило невідповідність між існуючим документним потоком матеріалів, присвячених В. О. Сухомлинському, і його відображенням у реферативній БД «Україніка наукова». Усунення виокремленого недоліку, на нашу думку, можливе за умов:

1. розміщення публікацій у виданнях, що індексуються реферативною базою даних;
2. оформлення результатів наукових робіт (автори, назва статті, ключові слова, анотація)

рекомендується оформляти трьома мовами: українською, російською, англійською;

3. активізації реферування наукових збірників Всеукраїнських педагогічних читань «В. О. Сухомлинський і сучасність».

Отже, статистичні дані потоку наукових матеріалів про В. О. Сухомлинського, поданого в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова», є наочним свідченням існування потреби оперативного відображення інформації з питань сухомлиністики, що дасть змогу:

- представляти здобутки сухомлиністики у світовому інформаційному просторі;
- використовувати матеріали БД для швидкого пошуку інформації;
- прогнозувати розвиток сухомлиністики в Україні з урахуванням динаміки розширення рубрик;
- визначити пріоритетні й актуальні напрями досліджень у сухомлиністиці;
- використовувати БД для наукометричних досліджень.

З огляду на те, що реферативна інформація БД «Україніка наукова» постійно поповнюється, виокремлена нами проблема потребує подальших досліджень і уваги з боку науковців, педагогів та працівників інформаційної галузі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Букшина Т. Ф. Періодичні й продовжувані видання з питань педагогіки, психології та освіти педагогічних і класичних університетів України: стан кооперативного реферування / Т. Букшина // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 11. – С. 7–10.

2. Закон України «Про Національну програму інформатизації»: [із змінами] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. – Назва з екрану.

3. Кириленко С. Розвиток технології представлення інформації у реферативній базі даних «Україніка наукова» / Світлана Кириленко, Світлана Домбровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Редкол.: О. С. Онищенко, Г. В. Боряк, В. М. Горвий [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ. – К., 2011. – Вип. 31. – С. 137–145.

4. Костенко Л. Й. Реферативна база даних «Україніка наукова»: стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування: матеріали міжнародного семінару-практикуму, м. Київ, 29 травня 2009 р. / УФФН, ДНСГБ. – К.: ННЦ ІФЕ, 2009. – С. 53–57.

5. Реферативна база даних «Україніка наукова» [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. Вернадського: офіц. сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>. – Назва з екрану.

УДК 371 І 18

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ – ПОСЛІДОВНИЙ БОРЕЦЬ ПРОТИ ТОТАЛІТАРНОЇ ТА АВТОРИТАРНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Андрій ІВАНКО (Кіровоград)

У статті на основі аналізу численних фактів з життя та науково-педагогічної діяльності розкривається роль В.О. Сухомлинського як послідовного борця проти тоталітарної та авторитарної педагогіки, педагога-громадянина, педагога-гуманіста.

Ключові слова: тоталітарна педагогіка, авторитарна педагогіка, педагог-громадянин, «шістдесятницький рух», громадянське виховання.

В статье на основе анализа многочисленных фактов жизни и научно-педагогической деятельности раскрывается роль В.А. Сухомлинского как последовательного борца против тоталитарной и авторитарной педагогики, педагога-гражданина, педагога-гуманиста.

Ключевые слова: тоталитарная педагогика, авторитарная педагогика, педагог-гражданин, «шестидесятическое движение», гражданское воспитание.

Науково-педагогічну спадщину В.О.Сухомлинського необхідно розглядати в контексті доби, в яку йому судилося жити і працювати. В.О.Сухомлинський був породженням свого часу. О.В.Сухомлинська зазначає: «Педагогічну (практичну і наукову) діяльність Василь Олександрович почав наприкінці 40-х. Спершу діяв за суворими законами авторитарної парадигми. Вірив у комуністичні ідеали. На початку 50-х розчарувався. А в другій половині 60-х він узагалі відмежується від офіційної педагогіки і пише твори, які різко суперечать їй» [4, 16].

В складних умовах повоєнної радянської дійсності, в умовах монопартійного й моноідеологічного суспільства українські педагоги не могли займатися розробкою теорії національної освіти і виховання, адже педагогічна наука служила тим виховним завданням, які ставила правляча партія і держава. Але і в цих непростих умовах, як підкреслює Б.М.Ступарик, «при зовнішньому інтернаціоналізмі українська педагогіка не втратила своєї внутрішньої сутності як науки, що обґрунтовує виховання для майбутнього, опираючись на історію народу, його традиції, культуру».